

Анотація

Стоянов М. М. Система правил допустимості доказів у кримінальному провадженні України. – Стаття.

Статтю присвячено дослідженню системи правил допустимості доказів у кримінальному провадженні за новим Кримінальним процесуальним кодексом України. Умови допустимості доказів класифіковано з використанням формально-юридичного методу наукового пізнання. Обґрунтовано виділення такого компоненту допустимості, як належне дослідження доказів. Вказано на необхідність систематизувати правила допустимості доказів шляхом викладення критеріїв допустимості в одній статті Кримінального процесуального кодексу України.

Ключові слова: доказування, докази, допустимість доказів, критерії допустимості.

Аннотация

Стоянов М. М. Система правил допустимости доказательств в уголовном производстве Украины. – Статья.

Статья посвящена исследованию системы правил допустимости доказательств по новому Уголовному процессуальному кодексу Украины. Условия допустимости доказательств классифицированы с применением формально-юридического метода научного познания. Обосновано выделение такого компонента допустимости, как надлежащее исследование доказательств. Указано на необходимость систематизировать правила допустимости доказательств путем изложения критериев допустимости в одной статье Уголовного процессуального кодекса Украины.

Ключевые слова: доказывание, доказательства, допустимость доказательств, критерии допустимости.

Summary

Stoyanov M. M. The system of rules of admissibility of evidence in criminal proceedings of Ukraine. – Article.

The article is devoted research of the system of rules of admission of proofs on the new Criminal Procedural Code of Ukraine. The terms of admission of proofs are classified with the use of formal-juridical method of scientific cognition. The selection of such component admission as proper research of proofs is grounded. A necessity to systematize the rules of admission of proofs by exposition of criteria admission in one article of the Criminal Procedural Code of Ukraine is indicated.

Key words: proving, proofs, admission of proofs, terms of admission.

УДК 343.140.02

В.К. Волошина

ПРИНЦИП ВІЛЬНОЇ ОЦІНКИ ДОКАЗІВ ТА ЙОГО РОЛЬ У ДОКАЗУВАННІ

Проблемам оцінки доказів юридична наука завжди приділяла пильну увагу. Принципові моменти зазначеної тематики, в тому числі питання, пов'язані зі свободою оцінки доказів, знайшли відображення в працях А.В. Агутіна, А.С. Александрова, В.Д. Арсеньєва, А.М. Баранова, Б.Т. Безлепкіна, В.П. Божьєва, Р.С. Белкіна, А.Р. Белкіна, Л.Є. Владимірова, В.Г. Глебова, Н.А. Громова, А.А. Давлетова, Є.А. Долі, В.І. Зажицького, З.З. Зінатулліна, Л.М. Карнеєвой, Н.М. Кіпніса, Н.Н. Ковтуна, Л.Д. Кокорєва, А.Ф. Лубіна, П.А. Лупинської, П.Г. Марфіцина, Т.З. Москалькової, Н.Н. Полянського, М.П. Полякова, Н.Н. Розіна, В.М. Савіцького, А.И. Трусова, В.Т. Томіна, Ф.Н. Фаткулліна, І.Я. Фойницького, С.А. Шейфера, П.С. Елькінд, М.Л. Якуба та ін.

Метою даного дослідження є визначення принципу вільної оцінки доказів як самостійного принципу кримінального провадження, з'ясування його змісту, спів-

відношення з іншими принципами кримінального процесу та його ролі під час доказування.

Чинний кримінальний процесуальний закон, також як і попередній кримінально-процесуальний кодекс, не виділяє як самостійний принцип вільну оцінку доказів. Однак положення ст. 94 КПК відображають зміст даного принципу. Подібні правові положення містяться і в інших процесуальних кодексах (ст. 43 ГПК, ст. 212 ЦПК, ст. 86 КАС). Таким чином, цей принцип сформульовано у певному вигляді в кожному із цих кодексів, що свідчить про те, що вільна оцінка доказів є міжгалузевим принципом кримінального процесу.

Так, за новим КПК суть та зміст принципу вільної оцінки доказів складає внутрішнє переконання. Закон називає суб'єктів кримінального провадження (слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд) для яких оцінка доказів є не тільки правом, а й обов'язком. Так, вони приймають процесуальні рішення під час кримінального провадження та за результатами доказування, керуючись законом, оцінюють докази за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження; оцінюють кожний доказ із точки зору належності, допустимості, достовірності. При цьому жодні докази не мають наперед встановленої сили.

У юридичній літературі існують різні точки зору щодо правової природи вільної оцінки доказів. Існує точка зору, автори якої розглядають оцінку доказів за внутрішнім переконанням як самостійний принцип кримінального процесу [7, с. 54]; відзначається також, що зводити внутрішнє переконання тільки до принципу оцінки доказів неправильно, тому що воно «...за своїм обсягом, за своїм змістом ширше поняття, ніж принцип» [4, с. 66]. Однак, на нашу думку, зміст, що вони вкладають у цей принцип, ширший від його найменування й не відрізняється від змісту принципу вільної оцінки доказів. Деякі автори заперечують принциповий характер оцінки доказів за внутрішнім переконанням [1, с. 39-41; 9, с. 45]. Більш правильною є точка зору, відповідно до якої оцінка доказів за внутрішнім переконанням є складовою частиною принципу вільної оцінки доказів у кримінальному процесі [3, с. 124; 13].

Принцип вільної оцінки доказів, що закріплює винятковість компетенції особи, яка веде кримінальне провадження, його прерогативу в області оцінки доказів, покликаний виступати гарантією незалежності суб'єкта доказування. При цьому незалежність є основною умовою для вироблення власного погляду під час оцінки доказів у кримінальному провадженні. А усвідомлення ступеня своєї незалежності – вихідним положенням для діяльності з формування переконання.

Внутрішнє переконання – це категорія, яка виражає суб'єктивне ставлення до об'єктивної дійсності. Ряд авторів (Ю. Г. Корухов, О. Б. Зелінська) [6] дотримуються позиції, відповідно до якої внутрішнє переконання – категорія суб'єктивно-об'єктивна. З подібною постановкою питання погодитися не можна, тому що внутрішнє переконання тому й іменується внутрішнім, оскільки властиве конкретно-суб'єктові доказування, носить строго індивідуальний особистісний характер і цілком може не збігатися з переконанням інших суб'єктів доказування. Саме у формуванні незалежного від чужої думки переконання й укладається свобода оцінки доказів. Однак особиста переконаність однієї людини у вірогідності і достатності

доказів, що підтверджують або спростовують винність того або іншого обвинуваченого, не може бути мірилом об'єктивності. Внутрішнє переконання повинне ґрунтуватися на всебічному, об'єктивному й повному розгляді всіх обставин провадження в їх сукупності. Таким чином, КПК закріплює вимогу про обґрунтованість внутрішнього переконання. Зовнішнім вираженням обґрунтованості є вмотивованість рішень. Внутрішнє переконання може розглядатися у психологічному, морально-етичному, ґносеологічному аспекті [5].

Однак слід зважати на те, що цей принцип не відноситься однаково до оцінки усіх властивостей доказів. Із позицій внутрішнього переконання, як правило, слідчий, прокурор оцінюють лише належність доказів. Правила допустимості доказів мають формальний характер, і, визначаючи допустимість доказу, слідчий, прокурор, слідчий суддя застосовують формальні вимоги закону щодо джерел доказу, способу його збирання, порядку збирання, суб'єкта отримання, процесуального оформлення. Елементи внутрішнього переконання у даному випадку наявні при використанні асиметрії правил допустимості доказів. Що стосується достовірності доказів, то оцінка достовірності взагалі позбавлена будь-яких формальних критеріїв. Так протікає оцінка й достатності доказів [8, с. 47].

Перед слідчим, прокурором, слідчим суддею і судом, які здійснюють кримінальне провадження, у нерозривному зв'язку із завданням забезпечити збирання всіх необхідних фактичних даних про істотні обставини справи є також завдання з'ясувати, чи зібрана ця інформація з дотриманням вимог процесуального закону; чи стосується вона предмета доказування; чи можуть служити зібрані в справі докази підставою для прийняття процесуальних рішень (повідомлення про підозру, затримання, обшук і т. д.); чи достатньо доказів для достовірних висновків про обставини, які становлять предмет доказування, і в кінцевому підсумку чи представляють вони достовірну і повну інформацію про досліджувану подію в цілому й окремих його елементів.

Під свободою оцінки доказів варто розуміти не сам акт вибору, а можливість такого вибору, де ключове значення має вольовий елемент, тобто свідома цілеспрямованість суб'єкта на виконання тих або інших дій, і як такий вольовий елемент волі оцінки доказів виступає внутрішнє переконання.

Свобода оцінки доказів означає, що закон визначає перелік джерел доказів, з яких можуть бути отримані відомості, необхідні для встановлення обставин, які підлягають доказуванню, а також засобів, за допомогою яких збираються та перевіряються складові предмету доказування. Свобода оцінки доказів виключає приречення заздалегідь сили тих чи інших доказів, їх переважного значення.

Висновки органу досудового розслідування, прокурора, слідчого судді і суду мають впливати зі всебічного, повного і неупередженого розгляду всіх обставин справи в їх сукупності. Внутрішнє переконання повинне ґрунтуватися на всебічному, об'єктивному і повному розгляді всіх обставин справи в їх сукупності. Оцінити докази в їх сукупності – означає зробити висновки щодо того, наскільки вірогідним є кожний доказ, кожен факт, що має значення для справи, і як точно від підтверджує або заперечує, в якому взаємозв'язку перебуває з іншими доказами по справі, яке значення для справи має вся сукупність зібраних доказів [2, с. 266]. Таким чином, КПК закріплює вимогу про обґрунтованість внутрішнього переконан-

ня. Ця вимога відрізняє внутрішнє переконання від довільного розсуду або знання, отриманого інтуїтивно.

Достатність сукупності доказів оцінюється залежно від того, які вимоги до встановлення тих чи інших обставин висуває закон [11, с. 258]. Для складання обвинувального акта необхідно встановити всі обставини, вказані у ст. 91 КПК України, на підставі належних та допустимих доказів. Для закриття кримінального провадження достатньо встановити відсутність події злочину. Для обрання запобіжного заходу необхідно встановити дані, які вказують на те, що підозрюваний, обвинувачений буде намагатися переховуватися від органів досудового розслідування або суду, знищувати, ховати будь-яку з речей чи документів, які мають істотне значення для встановлення обставин кримінального правопорушення, впливати на потерпілого, свідка, іншого підозрюваного, обвинуваченого, експерта, спеціаліста в цьому ж кримінальному провадженні, перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином і т. д.

Оцінюючи докази, слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд повинні керуватися тільки законом та професійною правосвідомістю. Це впливає з того, що саме закон встановлює мету доказування, предмет доказування, правила збирання, перевірки, оцінки доказів, правила допустимості доказів. Керування законом у процесі оцінки доказів виключає вплив на цей процес суб'єктивістських факторів, тобто, наприклад, впливу сторонніх осіб, груп впливу, а також недопущення особистої заінтересованості у справі суб'єкта оцінки. Значення кримінально-процесуального закону в оцінці доказів полягає в тому, що він: а) закріплює і робить обов'язковими методологічні правила оцінки доказів (оцінка за внутрішнім переконанням; вимога всебічності, повноти й об'єктивності; вимога оцінювати сукупність доказів і заборона виносити обвинувальні акти в кримінальному провадженні на одних лише показаннях підозрюваного; необхідність керуватися під час оцінки доказів соціалістичною правосвідомістю й ін.); б) встановлює спеціальні гарантії, які зхищають свободу і незалежність внутрішнього переконання суб'єктів, які оцінюють докази (таємниця дорадчої кімнати, право судді на особливу думку, право прокурора відмовитися від обвинувачення або змінити предмет обвинувачення в суді та ін.); в) встановлює обов'язкові правила збирання і дослідження доказів, що є основними вимогами, які пред'являються до доказу з погляду його допустимості, визначаючи в загальному виді предмет доказування в кримінальному провадженні, дає основу для вирішення питання про належність доказів; г) встановлюючи реквізити процесуальних документів, у яких підводять підсумки доказування на різних стадіях процесу (обвинувальний акт, вирок і т. д.), зобов'язує слідчого, прокурора, суд письмово аналізувати наявні в справі докази, наводячи підстави, з яких докази повинні бути прийняті або відкинуті [10, с. 484-485].

Жодні докази для прокурора, слідчого, слідчого судді, суду не мають наперед встановленої сили. Це означає те, що співвідношення доказів, їхньої переконливості під час оцінки слідчим, прокурором не залежить від формальних критеріїв, жодні докази не є «первинними» або «вторинними». Однак для окремих доказів та їх джерел КПК встановлює особливі правила, пов'язані з їх оцінкою. Так, ч. 4 ст. 95 КПК встановлює, що суд не вправі обґрунтовувати судові рішення показаннями, наданими слідчому, прокурору, або посилається на них.

Суд, здійснюючи правосуддя та приймаючи рішення в кримінальному провадженні, повинен керуватися лише законом та внутрішнім переконанням без стороннього впливу, виключно в умовах незалежності суддів та підкорення їх тільки закону.

При цьому незалежність суддів підкріплюється низкою прав та гарантій, закріплених у Законі України «Про судоустрій та статус суддів». Відображені в Законі недопустимість втручання у здійснення правосуддя, вплив на суддю, неповага до суду, недоторканність судді, особливий порядок зупинення та припинення повноважень судді – все це є засобами реалізації як принципу незалежності суддів та підкорення їх тільки закону, так і принципу вільної оцінки доказів. Ці принципи виключають вплив на суддю, вони пов'язані між собою та доповнюють один одного.

Слід зазначити, що незалежність суддів досягається лише в умовах рівності всіх перед законом та судом. Тобто суд не повинен оцінювати докази, ґрунтуючись виключно на тому, від кого вони виходять. Цей принцип тісно пов'язаний із вільною оцінкою доказів. Якщо одна зі сторін поставлена у свідомо нерівне положення, обмежена в реалізації процесуальних прав, принцип вільної оцінки доказів не буде реалізований повною мірою: докази у цьому випадку не оцінюються в сукупності і свобода оцінки починає перероджуватися у сваволю. У цьому змісті принцип рівності всіх перед законом і судом є однією з вимог до оцінки доказів, зобов'язуючи суд об'єктивно й неупереджено оцінити докази і обвинувачення, і захисту, не допускаючи переродження вільної оцінки в упередженість.

Таким чином, зміст принципу вільної оцінки доказів становлять такі положення: 1) докази не мають наперед встановленої сили; 2) оцінюючи докази, слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд не пов'язані результатами оцінки інших осіб; 3) слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд оцінюють докази за своїм внутрішнім переконанням, керуючись законом.

Принцип вільної оцінки доказів є базовою процесуальною цінністю, однією з основних рис змагальної форми кримінального судочинства, що визначає її правове і соціальне призначення.

Література

1. Добровольская Т.Н. Принцип советского уголовного процесса / Т.Н. Добровольская. – М., 1971. – С. 39–41.
2. Коваленко Є.Г. Теорія доказів у кримінальному процесі України / Є.Г. Коваленко. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – С. 266.
3. Михеєнко М.М. Проблеми розвитку кримінального процесу в Україні. Вибрані твори / М.М. Михеєнко. – К., 1999. – С. 124.
4. Мухин И.И. Важнейшие проблемы оценки судебных доказательств в уголовном и гражданском процессе / И.И. Мухин. – Л., 1974. – С. 66.
5. Орлов Ю.К. Внутреннее убеждение при оценке доказательств (правовые аспекты) / Ю.К. Орлов // Вопросы борьбы с преступностью. – 1981. – Вып. 35 – С. 55.
6. Реализация принципов нравственности (морали) в деятельности следователя : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / О.Б. Зелинская. – М., 2001. – С. 11.
7. Резник Г.М. Внутреннее убеждение при оценке доказательств / Г.М. Резник. – М., 1977. – С. 54.
8. Смуригін О. Оцінка доказів як елемент процесу доказування / О. Смуригін // Вісник прокуратури. – 2008. – № 1. – С. 47.
9. Советский уголовный процесс : [учебник] / под ред. Карева Д.С. – М., 1975. – С. 45.

10. Теория доказательств в советском уголовном процессе. – М., 1973. – С. 484–485.
11. Уголовно-процессуальное право Российской Федерации / [отв. ред. П.А. Лупинская]. – М. : Юристъ, 2004. – С. 258.

Анотація

Волошина В. К. Принцип вільної оцінки доказів та його роль у доказуванні. – Стаття.

У статті визначається поняття та зміст принципу вільної оцінки доказів як самостійного міжгалузевого принципу кримінального процесу. Суд, слідчий суддя, прокурор, слідчий, керуючись законом, оцінюють докази за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин справи й законодавстві України, не тільки в ході перевірки доказів. Оцінка доказів здійснюється і під час їх перевірки. Водночас вона є самостійним елементом процесу доказування. Автор з'ясовує, що зазначений принцип тісно пов'язаний з іншими принципами кримінального процесу та визначає його роль у доказуванні.

Ключові слова: принцип кримінального процесу, внутрішнє переконання, вільна оцінка доказів, процес доказування.

Аннотация

Волошина В. К. Принцип свободной оценки доказательств и его роль в доказывании. – Статья.

В статье рассматривается понятие и содержание принципа свободной оценки доказательств как самостоятельного межотраслевого принципа уголовного процесса. Суд, следственный судья, прокурор, следователь, руководствуясь законом, оценивают доказательства по своему внутреннему убеждению, которое основывается на всестороннем, полном и объективном исследовании всех обстоятельств дела и законодательстве Украины. Оценка доказательств осуществляется во время их проверки, а также является самостоятельным элементом процесса доказывания. Автор отмечает, что данный принцип тесно связан с другими принципами уголовного процесса и определяет его роль в доказывании.

Ключевые слова: принцип уголовного процесса, свободная оценка доказательств, внутреннее убеждение, процесс доказывания.

Summary

Voloshina V. K. Principle of free justification of the proof and its role during trial of a case. – Article.

The article considers concept and contents of the principle of free justification of evidences as an independent inter-branch principle of the criminal process. A Court, investigating judge, prosecutor, investigating officer, guided by the law, justify the evidences by their inner conviction based on the comprehensive, all-round and unprejudiced investigation of all circumstances of a case and Ukrainian legislation. Justification of evidences is carried out during their checking and is the self contained element of trial proceeding. It is pointed out by the author, that this principle is tightly linked to the other principles of the criminal proceedings and defines its role in the proof of the facts.

Key words: principle of the criminal proceeding, free justification of the proofs, inner conviction, proof proceeding.

УДК 343.162

С. О. Пшенічко

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ДОКАЗУВАННЯ В ДІЯЛЬНОСТІ СЛІДЧОГО СУДДІ ПІД ЧАС РОЗГЛЯДУ ТА ВИРІШЕННЯ СКАРГ

Постановка проблеми. Оновлення нормативної регламентації стадії досудового провадження в Україні виявилось не лише в удосконаленні його загальних положень, формуванні системи слідчих (розшукових) дій, а й у значній трансформації інституту судового контролю в досудовому провадженні. Визначивши суб'єкта здійснення судового контролю – слідчого суддю, закріпивши в Кримінальному процесуальному кодек-

© С. О. Пшенічко, 2013